

Tørberget kirke 23. februar, 2014

1814 kalles mirakelåret i norsk historie. Norge gikk inn i 1814 som en del av det eneveldige kongeriket Danmark-Norge, styrt fra København, og endte som egen stat i union med Sverige den 20. oktober.

Innimellom erklærte landet full uavhengighet, holdt de første politiske valgene og skaffet nasjonen en grunnlov før vi også førte en kort krig mot svenskene. Innføringen av Grunnloven var begynnelsen på utviklingen av demokratiet i Norge. Vår grunnlovsfeiring står i skarp kontrast mot det som daglig skjer i Syria, Ukraina og Den sentralafrikanske republikk.

Fra 1380 var Norge i union med Danmark. Da eneveldet ble innført i 1660 ble all makt samlet hos kongen i København. Den danske Kongeloven fra 1665 var grunnlov for Norge frem til 1814.

I årene etter 1800 ble Danmark-Norge trukket inn i Napoleonskrigene på den tapende side. Ved Kieltraktaten av 14. januar 1814 måtte Danmark avstå Norge til den svenske kongen, som en del av fredsavtalen.

Napoleonskrigene utarmet landet fordi vi fikk blokade på leveranser av viktige varer som trelast og fisk og korn til Norge. Krig med svenskene, og i tillegg flere uår (det verste i 1812) utarmet landet. I diktet om Terje Vigen sier Henrik Ibsen det slik:

Så lakket og led det til krigens år, i 1809
Ennu går sagn om de trængsels kår som folket da stedtes i
Engelske kryssere stengte hver havn, i landet var misvekst og nød
Den fattige sultet, den rike led savn
To kraftige armer var ingen til gavn
For døren sto sott og død.

Dette rammet også Trysil. I 1813 var vi 1660 innbyggere, men på to år ble folketallet redusert med over 50 innbyggere.

Den norske eliten, med den danske prinsregenten Christian Frederik i spissen, var ikke positive til at Norge skulle bli svensk. Prinsen innkalte til et såkalt stormannsmøte på Eidsvoll 16. februar 1814 for å diskutere landets fremtid.

På dette møtet ble man enige om ikke å godta fredsavtalen, men heller erklære Norge som en selvstendig stat. Christian Frederik ble frarådet å gjennomføre sin opprinnelige plan om å hevde sin arverett til Norges trone og la seg utrope til konge. Stormennene ønsket en liberal grunnlov og at en ny konge måtte velges av folket. På møtet ble det bestemt at det skulle velges en forsamling som skulle gi landet en grunnlov.

Tanken om folkets rett til å bestemme over seg selv hadde seiret. Den grunnlovgivende forsamlingen er kjent som Riksforsamlingen på Eidsvoll.

Valget av representanter til den grunnlovgivende forsamlingen foregikk i to omganger, og det var tre valgsystemer: ett for landet, ett for byene og ett for militære avdelinger.

I første runde ble det oppnevnt valgmenn. Disse kom sammen fylkesvis (amt) og utnevnte i neste runde representantene til den grunnlovgivende forsamlingen på Eidsvoll. 112 edsvorne menn startet arbeidet på Eidsvoll 10. april og var ferdig 20. mai.

Ni dager etter stormannsmøtet på Eidsvoll 16. februar var arbeidet med å velge utsendinger til Riksforsamlingen i gang. Bededagsgudstjenesten fredag 25. februar 1814 ble avsatt til valg i kirkene.

Etter gudstjenesten skulle man avlegge ed og skrive under på en adresse (fullmakt) som skulle leveres på Eidsvoll.

Kirkene og prestene var sentrale og nødvendige aktører for å få gjennomført dette i 1814. Sogneprestene utformet adressene som hadde form av høytidelig henvendelser stilet til prins og regent Christian Frederik personlig.

Til Trysil kom beskjednen om å innkalle til bededagsgudstjeneste fredag 25. februar antagelig dagen før, torsdag den 24. februar. Derfor rakk ikke sogneprest Bassøe å lese prinsregentens kunngjøring fra prekestolen. Han rakk heller ikke å sammenkalle til gudstjeneste før dagen etter, lørdag 26. februar. Beskjeden ble sendt med budstikke. Der sto det: "Herved bekjentgjøres at der i følge Prindz Regent Christian Fredriks åpne brev skal holdes en bededag i Guds hus førstkommende lørdag den 26. feb – hvor enhver husfader skal møte for at avlegge sin ed til Regenten om at være Fædre Landet tro i disse landets nu værende viktige stillinger.."

Etter prekene leste sogneprest Bassøe prinsens kunngjøring der det bl.a. sto at "det norske folk som er gjengitt et fritt og uavhengig folks fulle rett til selv å bestemme sin regjeringsforfatning, har tydeligen og endrektigen ytret sin bestemte vilje til ikke at samtykke i noen underkastelse under Sveriges Konge, men derimot selv at hevde og forsvare sin selvstendighet".

Presten leste edsformularet:

"Sverger I at hevde Norges selvstendighet og at vove liv og blod for det elskede fedreland?"

Og de svarte:

"Det sverger vi så sant hjelpe oss Gud og Hans hellige ord".

Selve valget av to menn som skulle sendes til Gaarder i Elverum for å delta i valget av de tre som skulle representere Hedemarken Amt på Eidsvoll ser ut for å ha blitt foretatt dagen før, fordi adressen (fullmakten) er datert den 25. feb – hvis ikke presten tilbakedaterte dokumentet.

De som ble valgt fra Trysil var gardbruker Peder Hansen Sætre og fullmektig Hovel Ziner som ledet det Ankerske Fideikommis og tok vare på Bernt Ankers interesser i Trysil.

Fullmakten eller adressen lyder slik:

"Allerunderdanigst Adresse til Norgets Regent Prinds Christian Friderich. At hr. Hovel Ziner Fuldmægtig for det Ankerske Fidei Comiss og Peder Hansen Sætre Bonde, er i Dag valgt og given Fuldmagt til paa Folkets Vegne, at møde og stemme ved den berammede Forsamling at Nationens udvalgte Mænd, bevidnes af undertegnede.

Tryssild d: 25de Februari 1814. A. Bassøe, Stædets Præst.” Adressen ble underskrevet av: Lars Andersen, Peder Erichsen Eltedahl, Tørgal Ougdertsen Sørhus, Jon Eriksøn Eltedalen, Mikkael Mikkaelsøn Haugen, Jon Jonsen Lunde, Ole Jonsøn Rødmoen, Halvor Olsen Storbekken, Peder Westad, Hans Nyesæter, Ole Halvorsen Heggemoen.

Den 15. mars ble de samlet på Gaarder gård i Elverum. Der var de med og oppnevnte de tre som ble sendt til Eidsvoll: Amtsmann Bendeke, sorenskriver Kiøng og lensmann i Åmot Ole Evenstad.

Sammen med 109 andre edsvorne menn, den yngste bare 17 år, ga de i løpet av perioden 10. april til 17. mai Norge en av verdens mest liberale grunnlover på den tid, selv om vi ennå ikke var beredt til å slippe jøder og jesuitter inn i landet.

Det er fortsatt et åpent spørsmål om alle de tanker som lå i grunnloven av 17. mai, 1814 fullt ut er realisert. Hvem skal vi slippe inn i vårt land og våre fellesskap; hvem er det som ennå ikke har fått sin rett? Derom skal vi bruke denne våren til å tenke igjennom og drøfte.